

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia 19 (2021)

ISSN 2081-1861

DOI 10.24917/20811861.19.7

Konrad Meus

Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

ORCID 0000-0002-6865-2174

Działalność wydawnicza i prasotwórcza lwowskiej Izby Handlowej i Przemysłowej (do 1918 roku)

Transformacja ustrojowa cesarstwa austriackiego, która miała miejsce w latach 1860–1867, a co się z tym wiązało – demokratyzacja życia publicznego w Galicji, odcisnęły wyraźne piętno na lwowskim rynku wydawniczym i prasowym. Swoistą rewolucję na tej płaszczyźnie przyniosły już lata 60. XIX wieku, kiedy liczba wydawanych periodyków zaczęła gwałtownie rosnąć, osiągając już w 1870 roku 59 tytułów. W kolejnych dekadach liczba ta systematycznie wzrastała i w latach 1864–1918 w galicyjskiej stolicy ukazało się łącznie 958 polskojęzycznych tytułów. W jednym tylko 1912 roku było to 248 czasopism¹. Wiele spośród nich było periodykami branżowymi, specjalistycznymi lub adresowanymi do konkretnej grupy czytelników². Poczesne miejsce zajmują tutaj tytuły będące organami licznie powstających po 1867 roku we

1 Szczegółowe badania na temat lwowskiej prasy ery autonomicznej prowadzili Jerzy Jarowiecki oraz Maria Konopka. Zob. m.in. J. Jarowiecki, *Prasa lwowska w dobie powstaniewej*, [w:] [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 9, red. H. Kosętki, B. Góra, E. Wójcik, Kraków 1996, s. 98–116; tenże, *Prasa lwowska w latach 1864–1918. Bibliografia*, Kraków 2002; tenże, *Polska i ukraińska prasa pedagogiczna w Galicji w okresie autonomii w latach 1867–1918*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 10, red. H. Kosętki, G. Wrona, G. Nieć, Kraków 2011, s. 197–217; M. Konopka, *Ruch księgarsko-wydawniczy Lwowa w latach autonomii*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 4, Kraków 1999, s. 22–33; też, *Lwowski rynek wydawniczy w pierwszych latach autonomii galicyjskiej (1861–1870)*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 9, cz. 1, red. H. Kosętki, B. Góra, E. Wójcik, Kraków 2009, s. 7–19.

2 Zob. C. Michalski, *Prasa sportowa Lwowa*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 5, red. J. Jarowiecki, Kraków 2001, s. 581–588; R. Nowacki, *Książki i czasopisma Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej we Lwowie*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 5..., s. 127–138; B. Maresz, *Lwowskie biblioteki i wydawnictwa teatralne w XIX i na początku XX wieku*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 8, red. H. Kosętki, Kraków 2006, s. 246–257; G. Gzella, *Lwowskie czasopisma studenckie w dobie autonomii*, [w:] *Gzella biblioteki XIX i XX wieku*, t. 9, cz. 2, red. B. Góra, H. Kosętki, E. Wójcik, Kraków 2009, s. 5–17; A. Redzik, *Lwowskie czasopisma prawnicze w latach 1810–1939. Próba systematyzacji*, [w:] *Gzella biblioteki XIX i XX wieku*, T. X..., s. 245–259; A. Cieślikowa, *Polska prasa lotnicza we Lwowie*, [w:] *Kraków – Lwów. Czasopisma XIX–XX wieku*, t. 15, red. G. Wrona, A. Bańdo, G. Nieć, Kraków 2016, s. 7–15.

Lwowie stowarzyszeń określanych jako „niepolityczne”. Spora ich część przyjęła profil gospodarczy i dotyczyła wybranych aspektów życia ekonomicznego. Analogiczna sytuacja miała miejsce w odniesieniu do rynku książki³. O skali przeobrażeń świadczy fakt, że tylko u progu autonomii, a więc w latach 1861–1870, lwowscy wydawcy ogłosili drukiem około 1500 pozycji, co stanowiło blisko 12% udziału w ogólnopolskiej działalności wydawczej⁴. Postępująca alfabetyzacja społeczeństwa oraz liberalizacja prawa wewnątrzaustriackiego spotęgowały ruch księgarski na przełomie XIX i XX wieku. Dość wspomnieć, że do 1893 roku dorobek lwowskich firm wydawniczych i księgarskich, liczony od początku okresu autonomicznego, wyniósł 6879 pozycji, co stanowiło 33% wszystkich publikacji, które wówczas ukazały się na terytorium Galicji⁵.

W gronie rozlicznych lwowskich instytucji dla których działalność wydawnicza i prasotwórcza stanowiła swoiste *idee fixe*, był lwowski Instytut Technologiczny (IT) działający przed I wojną światową pod egidą Izby Handlowej i Przemysłowej (IHP) we Lwowie – będącej od 1850 roku, a więc od momentu powstania, najważniejszą organizacją samorządu gospodarczego w galicyjskiej stolicy⁶. To właśnie w kompetencji

3 Na temat ruchu wydawniczego książki we Lwowie powstało również szereg publikacji. Do najważniejszych należy praca autorstwa Marii Konopki pt. *Polski rynek wydawniczy Lwowa w dobie autonomii galicyjskiej (1867–1914)*, Kraków 2018. Inni autorzy najczęściej koncentrowali się wokół tematyki wydawnictw branżowych i specjalistycznych. Zob. m.in. D. Adamczyk, *Towarzystwo im. Piotra Skargi we Lwowie (1909–1914) i jego działalność wydawnicza. Zarys monograficzny*, „Kieleckie Studia Bibliologiczne” 1994, t. 2, s. 31–47; H. Kramarz, *Książka w pierwszym dziesięcioleciu działalności Towarzystwa im. ks. Piotra Skargi 1908–1918 (w świetle archiwaliów lwowskich)*, [w:] Kraków – Lwów. *Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 7, red. H. Kosętko, Kraków 2005; H. Kowalska, *Krakowskie wydawnictwa muzyczne na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] Kraków – Lwów. *Książki XIX–XX wieku*, t. 14, red. S. Kwiecień, I. Pietrzkie-wicz, E. Wójcik, Kraków 2016, s. 27–30; S. Cieślak SJ, *Lwów jako ośrodek wydawniczy jezuitów galicyjskich w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, [w:] Kraków – Lwów. *Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, T. 10..., s. 33–52; K. Chachaj, *Działalność naukowo-wydawnicza i popularyzatorska Towarzystwa Miłośników Przeszości Lwowa w latach 1906–1939. Zarys problematyki*, [w:] Kraków – Lwów. *Książki XIX–XX wieku*, t. 11, red. W. M. Kolasa, I. Pietrzkie-wicz, M. Rogoż, Kraków 2014, s. 143–157.

4 M. Konopka, *Lwowski rynek wydawniczy...*, s. 9.

5 E. Wójcik, *Polski ruch księgarski we Lwowie w okresie dwudziestolecia międzywojen-nego*, [w:] *Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek). Paralele i różnice*, red. J. Gwioździk, E. Różycki, Katowice 2004, s. 404.

6 Więcej na temat organizacji i funkcjonowania galicyjskich i międzywojennych izb handlowych i przemysłowych, w tym także Izby lwowskiej, pisali: M. J. Ziomek, *Życie gospo-darcze w okręgu krakowskiej Izby Przemysłowo-Handlowej 1850–1930. Księga pamiątkowa wydana na jubileusz osiemdziesięciolecia istnienia Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie*, Kraków 1930; J. Bund, *Rozwój kolejnictwa małopolskiego w okresie 80-lecia (1850–1930) działalności krakowskiej Izby Przemysłowo-Handlowej oraz przebieg starań o wykonanie Ustawy Koerberowskiej o budowie dróg wodnych*, Kraków 1931; L. Zachuta, A. Zdebski, *Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie 1850–2000. Monografia jubileuszowa z okazji 150 rocz-nicy powstania Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie*, Kraków 2000; A. Kiełbicka, *Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie 1850–1950*, Kraków 2003; eadem, *Przemiany ustrojowo-*

wspomnianego Instytutu Technologicznego znalazło się inicjowanie działalności wydawniczej i prasowej Izby. Idea utworzenia we Lwowie Instytutu zrodziła się w latach 90. XIX stulecia. W 1893 roku podczas zorganizowanej we Lwowie wystawy ukazującej dorobek galicyjskiego przemysłu budowlanego pojawiły się pierwsze sugestie, aby w mieście nad Pełtwią uruchomić instytucję wspierającą organizację wystaw przemysłowych. Pomimo chęci pomysł ten przez kolejne kilka lat nie wyszedł poza sferę koncepcyjną – najpewniej opóźnienie wynikało z zaangażowania wszystkich sił i środków w przygotowanie pamiętnej Wystawy Kościuszkowskiej, którą otwarto we Lwowie w 1894 roku. Po niewątpliwym sukcesie, jakim była wspomniana Wystawa, powrócono do pomysłu utworzenia nowej organizacji wspierającej handel, rzemiosło i przemysł w Galicji, ze szczególnym uwzględnieniem jej wschodniej części. Prace zdynamizowano wiosną 1898 roku, kiedy to na forum IHP przetoczyła się dyskusja na temat potrzeby powołania Muzeum Technologicznego. Jeszcze w marcu tamtego roku radcy Izby przekazali na ten cel 40 tys. koron⁷. Kolejnym krokiem było uchwalenie

-organizacyjne Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie w latach 1945–1951 i jej akta, „Archeion” 1966, t. 42, s. 181–199; T. Dobrowolski, *Krakowska Izba Przemysłowo-Handlowa i jej akta z lat 1850–1939*, „Archeion” 1965, t. 42, s. 259–268; T. Kargol, *Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie w latach 1850–1939. Dzieje, ludzie, polityka gospodarcza*, Kraków 2003; tenże, *Izby Przemysłowo-Handlowe czy wolne związki branżowe? Spór o kształt reprezentacji sfer gospodarczych II Rzeczypospolitej 1918–1927*, [w:] *Polska i Polacy w XIX–XX wieku. Studia ofiarowane Profesorowi Mariuszowi Kulczykowskiemu w 70. rocznicę Jego urodzin*, red. K. Ślusarek, Kraków 2002, s. 339–356; tenże, *Izby przemysłowo-handlowe oraz branżowe organizacje gospodarcze wobec reform rządu Władysława Grabskiego (1923–25)*, [w:] *80 rocznica reform rządu profesora Władysława Grabskiego 1924–2004. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Zakład Historii Gospodarczej, Demografii i Statystyki Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. T. Głowiński, Wrocław 2004, s. 137–158; tenże *Związki Krakowskiej Izby Przemysłowo-Handlowej z Rzeszowem 1850–1939*, [w:] *Rzeszów dawny i współczesny. Gospodarka*, red. K. Kaszuba, A. Szromnik, Rzeszów 2005, s. 59–70; tenże, *Skład osobowy, struktura społeczno-zawodowa oraz działalność żydowskich członków krakowskiej Izby Przemysłowo-Handlowej w latach 1850–1939*, [w:] *Budowali nowoczesny Kraków. Żydzi w samorządzie miejskim, gospodarczym i finansowym miasta (1866–1939)*, red. B. Cisowska, Kraków 2015, s. 148–197; K. Meus, *Żydzi w Izbach Handlowych i Przemysłowych Lwowa oraz Brodów w latach 1850–1914*, [w:] *Działalność instytucji gospodarczych w przedautonomicznej Galicji na przykładzie izb handlowych i przemysłowych (1850–1866)*, [w:] *Rola Żydów w rozwoju gospodarczym ziem polskich*, red. J. Skodlarski, A. Pieczewski, Łódź 2014, s. 101–117; tenże, *Spółczeństwo i gospodarka Galicji w latach 1772–1867. Źródła i perspektywy badań: zbiór studiów*, red. T. Kargol, K. Ślusarek, Kraków 2014, s. 87–96; tenże, *The Lviv Chamber of Commerce and Industry during World War I*, „Documenta Pragensia” 2016, t. 35, s. 205–220; P. Масик, *Промислово-торгова палата у Львові у міжвоєнний період*, „Наукові зошити історичного факультету Львівського університету” 2015, nr 16, s. 206–220; tenże, *Проблема нелегальної торгівлі у міжвоєнній Польщі в обговореннях Промислово-торгової палати у Львові*, „Наукові записи Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія історія” 2015, t. 2, nr 2, s. 143–147.

⁷ Austriackie Archiwum Państwowe / Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv (dalej: OeStA/AVA), sygn. AT-OeStA/AVA Handel HM Gewerbe A 1208: Handels- und Gewerbekammern, brak paginacji [Notatka do Ministerstwa Handlu na temat

statutu Muzeum. Wszelkie formalności w tej materii dopełniono w zaledwie kilka miesięcy, władzom IHP zależało bowiem na czasie, gdyż nowo sformowane Muzeum miało uświetnić jubileusz 50-lecia objęcia tronu przez cesarza Franciszka Józefa I. Statut został przyjęty reskryptem rządowym, wydanym wspólnie przez Ministerstwo Handlu oraz Ministerstwo Wyznań i Oświaty, w połowie grudnia 1898 roku⁸. Niemniej samo założenie Muzeum Technologicznego datowano na 2 grudnia, co miało mieć symboliczny wymiar, gdyż właśnie 2 grudnia 1848 roku 18-letni wówczas Franciszek Józef został koronowany w Wiedniu na cesarza Austrii⁹.

Mimo że formalnie Muzeum zostało utworzone, przez pierwsze lata nie podjęło działalności – na jej rozpoczęcie przyszło lwowianom czekać kolejną dekadę. Wśród problemów, które należało rozstrzygnąć, były te dotyczące finansowania jednostki. Jak wynika z zachowanych materiałów archiwalnych, przełomowy dla sprawy okazał się rok 1908, kiedy – za sprawą przyznanej subwencji rządowej – nastąpiła reaktywacja Muzeum Technologicznego¹⁰. Znamienny pozostaje jednak fakt, że w roku kolejnym dokonano zmiany nomenklatury Muzeum, które według nowego statutu przyjęło nazwę „Instytut Technologiczny imienia Cesarza Franciszka Józefa I Izby handlowej i przemysłowej we Lwowie”¹¹. W zamyśle inicjatorów Instytutu jego zadania pokrywały się z tymi, które nakreślono lata wcześniej dla Muzeum Technologicznego. Za modyfikacją nazwy stały najprawdopodobniej pobudki wyłącznie praktyczne: z jednej strony cele Instytutu miały dalece wykraczać poza działalność muzealną i w tych okolicznościach nazwa odwołująca się do muzeum była anachroniczna, z drugiej zaś we Lwowie od lat 70. XIX wieku istniało Muzeum Przemysłowe powołane przez tamtejszą Izbę Rękodzielniczą i finansowane przez władze miejskie, a to z kolei oznaczałoby,

IHP we Lwowie, rkps.]; Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego we Lwowie / Державний Архів Львівської Области (dalej: DALO), fond 3: Magistrat miasta Lwowa, opis 1, sprawa 5458: Statut organizacyjny Instytutu Technologicznego Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie, k. 5 (według paginacji oryginalnej s. 9); „Kurjer Lwowski”, nr 70, 11 marca 1898, s. 4; S. Hoszowski, *Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772–1914*, Lwów 1935, s. 76

8 Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (dalej: AGAD), C.k. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, sygn. 23, s. 26; AGAD, C.k. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, sygn. 42, s. 362; Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie / Центральний Державний Історичний Архів України у Львові (CDIAL), fond 146, opis 68, sprawa 2976: Korespondencja z Ministerstwem Handlu odnośnie organizacyjno-technicznej i finansowej działalności izb handlowych i przemysłowych we Lwowie, w Krakowie i Brodach z załączonymi protokołami (1898–1900), k. 74.

9 AGAD, C.k. Ministerstwo Handlu i Przemysłu, sygn. 42, s. 361.

10 OeStA/AVA, sygn. AT-OeStA/AVA Handel HM Gewerbe A 1208, brak paginacji [Notatka przesłana do Ministerstwa Handlu na temat IHP we Lwowie, rkps].

11 AGAD, C.k. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, sygn. 31, s. 499–500; AGAD, C.k. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, sygn. 42, s. 357–358; DALO, fond 3, opis 1, sprawa 5845: Instytut Technologiczny Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie. Sprawozdanie za lata 1909–1912, k. 9.

że Muzeum Technologiczne w niektórych aspektach powieślaoby prowadzone już przez nie działania¹².

Przed władzami uruchomionego *de facto* w 1909 roku lwowskiego Instytutu Technologicznego postawiono kilka zasadniczych kierunków rozwoju. Wśród tych najważniejszych wynikających bezpośrednio z zapisów statutowych było m.in. zaznajamianie „przemysłowców z każdoroczesnym technicznym postępem, przy zastosowaniu używanych w poszczególnych przemysłach maszyn i przyrządów”, szerzenie wiedzy na temat „nowych wypróbowanych sposobów produkcji” oraz udzielanie fachowych porad odnośnie do „postępu techniki produkcyjnej przemysłu i rzemiosł”¹³. Realizację tych celów, które jak się miało okazać, stanowiły przed I wojną światową zasadniczy pion funkcjonowania Instytutu, próbowano osiągnąć za pomocą kilku wydajnych środków. Jednym z kluczowych – obok aktywności edukacyjnej Uniwersytetu Rękodzielniczego¹⁴ – pozostawała rozbudowana działalność wydawnicza, obejmująca zarówno specjalistyczną prasę, jak i publikacje książkowe.

Wyjątkowe miejsce w działalności wydawniczo-prasowej lwowskiego Instytutu Technologicznego zajmował dwutygodnik „Rękodzielnik”, wydawany wspólnie z lwowskim Związkiem Stowarzyszeń Przemysłowych występującym wcześniej pod nazwą Izby Stowarzyszeń Rękodzielniczych. Początki pisma sięgają stycznia 1912 roku. Ukazywało się ono na początku i w połowie każdego miesiąca. Redakcja znajdowała się w siedzibie Instytutu Technologicznego w budynku z wejściem od ulicy Boularda 5. Redaktorem naczelnym periodyku był Henryk Eile (właściwie Nachman Hirsch Eile) – znany już wówczas we Lwowie prawnik, dziennikarz oraz historyk. Funkcję redaktora „Rękodzielnika” objął w wieku 34 lat. Nominacja ta nie pozostawała przypadkowa, bowiem Eile świetnie znał realia panujące we lwowskich kręgach gospodarczych. Poznał je, pracując w latach 1911–1912 w Biurze Instytutu Technologicznego na stanowisku adiunkta. We Lwowie nie był anonimowy, gdyż już co najmniej od 1911 roku udzielał się na forum publicznym przy promocji drobnego i średniego rzemiosła oraz przemysłu. Występował jako znawca problematyki mikroekonomicznej podczas zjazdu prawników i ekonomistów polskich, który zorganizowano we Lwowie w 1911 roku¹⁵.

Czasopismo w założeniu miało skupiać wokół siebie społeczność rzemieślniczą Lwowa i szerzej Galicji Wschodniej. Wobec powyższego nie dziwi zatem fakt, że Instytut Technologiczny pokrywał z własnych funduszy lwią część kosztów związanych

12 DALO, fond 3, opis 1, sprawa 4877: Przegląd czynności lwowskiej Izby Handlowej i Przemysłowej w roku 1904, zestawiony przez biuro Izby, k. 3.

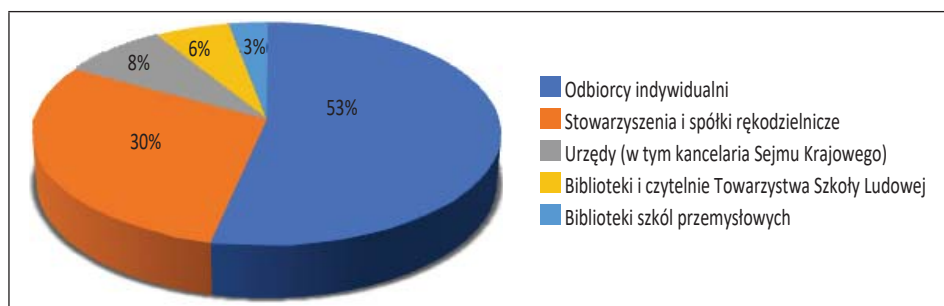
13 DALO, fond 3, opis 1, sprawa 5845, k. 9–10.

14 W ramach Uniwersytetu Rękodzielniczego, Instytut Technologiczny organizował specjalistyczne wykłady z udziałem wybitnych naukowców i inżynierów przybliżające szerzej publiczności wiedzę z zakresu higieny pracy, towaroznawstwa i technologii produkcji, handlu, prawa austriackiego, a nawet sztuki i jej wpływu na przemysł rękodzielniczy. DALO, fond 3, opis 1, sprawa 5556: Cyrkularz Ministerstwa Handlu, ogłoszenia Izby Handlowej i Przemysłowej oraz Izby Rękodzielniczej w sprawie otwartych kursów, otwartych wystaw, wyborów, wykazu rzemieślników (1910–1911), k. 5

15 DALO, fond 3, opis 1, sprawa 5845, k. 12, 17.

z drukiem i w ogóle działalnością czasopisma. Według danych finansowych Instytutu tylko w pierwszym roku wyniosły one 3556 koron – zasadniczo nie była to kwota znacząca, oscylowała bowiem w okolicy niewiele ponad 3% ówczesnego rocznego budżetu IT¹⁶. Ponadto przewidziano możliwość sprzedaży powierzchni reklamowej, wyceniono ją na 40 koron za jedną stronę czasopisma¹⁷. Zabiegi te miały jeden zasadniczy cel, którym pozostawało maksymalne obniżenie ceny jednostkowej dwutygodnika. Przyjęty kierunek działania wynikał z pielęgnowania idei, która towarzyszyła założycielom pisma, aby docierało ono ze swoimi treściami do jak największej liczby odbiorców. Stąd też dla wielu uboższych rzemieślników „Rękodzielnik” był „oknem na świat”. Treści drukowane na jego kartach dostarczały elementarnej wiedzy na temat nowinek dotyczących rękodzielnictwa, wiedzy na temat kursów i szkoleń organizowanych pod auspicjami Instytutu oraz wszelkich spraw ogólnych związanych z otwartymi przetargami na dostawy produktów rękodzielniczych dla strony rządowej (w tym armii). Mając na względzie te aspekty, redakcja czasopisma ustaliła koszt rocznej prenumeraty dwutygodnika na 3 korony (plus koszty przesyłki), co było relatywnie niską ceną¹⁸. Niemniej czytelnicy, którzy z różnych względów nie zdecydowali się na zakup prenumeraty, mogli bez najmniejszych problemów sięgać po czasopismo w licznie działających na terenie Galicji instytucjach i stowarzyszeniach niepolitycznych (np. w czytelniach ludowych i mieszczańskich) oraz w siedzibach korporacji przemysłowych (np. stowarzyszeniach rzemieślniczych). Przygotowano również bezpłatną pulę dla indywidualnych drobnych rzemieślników, którzy najczęściej ze względu na sytuację materialną nie mogli sobie pozwolić na wykupienie prenumeraty. Tylko w roku 1912 bezpłatny egzemplarz „Rękodzielnika” trafił do 892 odbiorców rozsianych po całej Galicji (por. wykres 1). Tym sposobem niemal 80–90% nakładu było kolportowane *pro bono*, co też pokazuje charakter tego wydawniczego przedsięwzięcia, które nie miało – w odróżnieniu do wielu innych galicyjskich czasopism – wymiaru komercyjnego.

Wykres 1. Struktura odbiorców bezpłatnych egzemplarzy „Rękodzielnika” (stan z roku 1912)

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego we Lwowie / Державний Архів Львівської Облaсті, фонд 3, opis 1, sprawa 5845, k. 67–68.

¹⁶ Tamże, k. 17.

¹⁷ „Rękodzielnik” 1912, R. 1, nr 16–17, s. 1.

¹⁸ Tamże.

„Rękodzielnik” w pierwszym roku ukazywania się w przeważającej części dotyczył problematyki ogólnej, choć niemal zawsze skoncentrowanej na zagadnieniach gospodarczych. Po okrzepnięciu i zaznajomieniu się z potrzebami odbiorców artykuły zamieszczone na łamach pisma uległy modyfikacji, stąd też już w drugim roku jego istnienia przeważały teksty profesjonalizowane, dostosowane do oczekiwań i potrzeb konkretnych branż rękodzielniczych i przemysłowych. Szczegółową specyfikację tematyki artykułów publikowanych na łamach „Rękodzielnika” prezentuje tabela 1.

Tabela 1. Tematyka tekstów prezentowanych na łamach „Rękodzielnika” w roku 1913¹⁹

Gatunek	Tematyka	FREKWENCJA		POWIERZCHNIA	
		N	%	S	%
Publicystyka	prawodawstwo handlowe i rzemieślnicze	9	4,7	8,15	3,2
	szkolnictwo i polityka oświatowa	9	4,7	12,2	4,7
	kredyty i polityka finansowa	5	2,6	6,65	2,5
	handel i polityka handlowa	3	1,57	4,4	1,7
	przemysł, rzemiosło i polityka przemysłowa	30	15,625	40,7	15,6
Artykuły specjalistyczne (naukowe, branżowe)	materiałoznawstwo i technologia produkcji	23	11,98	111,9	43
	edukacja	4	2,1	3,2	1,2
Wiadomości informacyjne i sprawozdawcze	stowarzyszenia przemysłowe	44	22,9	32	12,3
	wystawy	12	6,2	8,95	3,5
	kursy, egzaminy i odczyty naukowe, stypendia i zasiłki	33	17,2	24,5	9,4
	sprawy personalne (awanse, mianowania)	5	2,6	1,25	0,5
Inne	sprawy redakcyjne	6	3,125	3,1	1,2
	recenzje	9	4,7	3	1,2
RAZEM		192	100	260	100

N – liczba wypowiedzi (artykułów, notatek, ogłoszeń etc.). S – liczba stron

Źródło: obliczenia własne. „Rękodzielnik” 1913, R. 2, nr 1–24.

Z zaprezentowanych powyżej wyliczeń wynika, że najwięcej miejsca na łamach „Rękodzielnika” (43% powierzchni zajętej w skali roku) zajmowały teksty fachowe dedykowane problematyce materiałoznawczej i produkcji przemysłowej, co wynikało przede wszystkim ze specyfiki samego pisma oraz zainteresowań jego odbiorców. Ważne miejsce zajmowała także publicystyka poświęcona sprawom bieżącym związanym z rzemiosłem i szerzej pojętą polityką przemysłową państwa oraz kraju (w sumie 30 tekstów obejmujących 15,6% powierzchni). Ponadto istotną część czasopisma stanowiły komunikaty oraz sprawozdania napływające ze stowarzyszeń rękodzielniczych, ogłoszenia i wszelakie zawiadomienia dotyczące licytacji, subwencji, stypendiów oraz

¹⁹ Na podstawie przeprowadzonej analizy struktura tekstów została podzielona na trzy zasadnicze warstwy: publicystyczną, specjalistyczną oraz informacyjną. Ponadto czwarty typ tekstów obejmuje uwagi redakcyjne, a także recenzje nowości wydawniczych ukazujących się nakładem Instytutu Technologicznego.

konkursów na dostawy rządowe (sumarycznie 77 wzmianek zajmujących łącznie 21,7% objętości pisma). Czytelników informowano o możliwości zgłaszania ofert na dostawy elementów umundurowania dla wojska, począwszy od czapek, przez kamizelki, a na zimowych kożuchach skończywszy²⁰. Ze względu na to, że dostawy rządowe (w tym przede wszystkim te dla armii) traktowano w kręgach gospodarczych Galicji z najwyższą powagą, ogłoszenia te zajmowały szczególne miejsce w polityce informacyjnej pisma²¹. Przy pomocy „Rękodzielnika” udzielano kompetentnej, a przede wszystkim szybkiej odpowiedzi na nurtujące rękodzielników pytania i problemy, które za pośrednictwem Biura Izby Handlowej i Przemysłowej trafiały do Instytutu Technologicznego²². Trzeba również zasygnalizować, że redakcja nie zapominała o celach strategicznych, takich jak promocja kursów oraz szkół o profilu zawodowym. Liczono, że dzięki ukazaniu korzyści płynących ze zdobycia wykształcenia zawodowego nastąpi odwrócenie obserwowanego wówczas już od wielu lat trendu odchodzenia od edukacji zawodowej na rzecz gimnazjalnej, o czym dyskutowano nie tylko w zespole redakcyjnym „Rękodzielnika” czy w samym Instytucie Technologicznym, ale też szeroko komentowano w gronach samorządowców i lokalnych polityków²³.

20 „Rękodzielnik” 1912, R. 1, nr 16–17, s. 12.

21 Jeszcze w końcu XIX stulecia władze Izby Handlowej i Przemysłowej zabiegały o to, aby zamówienia dla armii procentowo odpowiadały liczebności stacjonującego w Galicji wojska. Postulaty te nie zostały zrealizowane. Ponadto rozważano wydawanie specjalnych biuletynów informujących o aktualnie toczących się licytacjach publicznych, które zamierzano kolportować wśród wschodniogalicyskich rękodzielników. Pojawił się również zamysł, aby upowszechniać informacje na ten temat za pośrednictwem dużych tytułów codziennych ukazujących się we Lwowie. Ze względu na duże koszty zrezygnowano jednak z tych inicjatyw. OeStA/AVA, sygn. AT-OeStA/AVA Handel HMallg A 484, brak paginacji [Protokół z XI posiedzenia lwowskiej Izby handlowej i przemysłowej z dnia 9 sierpnia 1886, rkps, s. 22]; „Gazeta Lwowska”, nr 225, 1 października 1879, s. 4.

22 Nadmienię tylko, że do 1912 roku Instytut udzielił w sumie 327 fachowych porad, zarówno ustnych, jak i pisemnych, oraz 191 opinii. Najczęściej dotyczyły one spraw patentowych (85 zapytań), pożyczek finansowych (46 opinii), kwestii prawnych (45 konsultacji), techniki związanej z procesem produkcji (38 porad) czy też szkolnictwa zawodowego (29 informacji). Stąd też najpewniej narodził się pomysł uruchomienia przy Instytucie Biura Porady Technicznej. Jego początki sięgają 1913 roku. DALO, fond 3, opis 1, sprawa 5845, k. 49–51; „Rękodzielnik” 1913, nr 15–16, s. 9.

23 Przykładowo w październiku 1908 roku problem ten uwypuklił ówczesny prezydent Lwowa Stanisław Ciuchciński, który podczas obchodów jubileuszu 50-lecia działalności elitarnego lwowskiego Gimnazjum im. Franciszka Józefa I wypowiedział znamienne słowa: „[...] aby w miarę możliwości, skierowywali młodzież ku zawodom praktycznym, bo jak dotąd do przemysłu, handlu, rękodzieła idą właśnie najmniej zdolni, gdy tymczasem, wobec hasła uprzemysłowienia kraju, potrzeba nam teraz w tych zawodach głów najtęższych [...]. Czas zerwać z tym systemem, a cel taki osiągnie się, gdy ci, w których ręku leży wychowanie młodzieży, będą jej uczyć poszanowania dla pracy rąk, skierowywać ją ku zawodom praktycznym i wpajać w nią przekonanie, że nie jest szczęściem – dekret urzędniczy, zapewniający spokojny żywot do śmierci”. *Opis uroczystości półwiekowego jubileuszu, [w:] Księga pamiątkowa półwiekowego jubileuszu Gimnazjum im. Franciszka Józefa I we Lwowie (1858–1908)*, zestawiał J. Białynia Chołodecki, Lwów 1909, s. 135.

Zespół autorów publikujących na łamach „Rękodzielnika” tworzyli przede wszystkim urzędnicy lwowskiej Izby Handlowej i Przemysłowej z kierownictwem Instytutu Technologicznego na czele, ale nie tylko oni. Do grona współpracowników redakcji dołączali wedle potrzeby pracownicy miejskiego Muzeum Przemysłowego, Rady Szkolnej Krajowej – organu odpowiadającego za edukację w Galicji – galicyjskiego Wydziału Krajowego oraz Związku Stowarzyszeń Przemysłowych (współwydawcy periodyku). Cenny wkład wносиły teksty, które wychodziły spod pióra Instruktora Ministerstwa Handlu dla Stowarzyszeń Przemysłowych, który najczęściej dysponował wysoce specjalistyczną wiedzą odnośnie do obowiązujących regulacji prawnych związanych z działalnością rzemieślniczą i przemysłową w Austro-Węgrzech²⁴. Dwutygodnik drukowany był w Drukarni Udziałowej mającej swoją siedzibę we Lwowie przy ulicy Kopernika 20, która wyspecjalizowała się w obsłudze instytucji i stowarzyszeń o profilu gospodarczym²⁵. Wspomnę tylko, że w swoim portfolio drukarnia ta miała wydawnictwa firmowane m.in. przez Ligę Pomocy Przemysłowej – instytucję ogólnogalicyską powołaną do życia w 1903 roku (najpierw pod nazwą Związek Towarzystw Komitetów Pomocy Przemysłowej) w celu wspierania lokalnych stowarzyszeń przemysłowych zaangażowanych w rozwój krajowej produkcji przemysłowej, rolnej oraz handlu²⁶.

Konkludując ten etap rozważań, należy podkreślić, że „Rękodzielnik” wpisiał się w oczekiwania czytelników wywodzących się z kręgów drobnego i średniego rzemiosła, które było dość licznie reprezentowane we Lwowie i szerzej w Galicji. Spotkał się on z powszechną aprobatą, a poprzez bezpośrednie związki z miejscową Izbą Handlową i Przemysłową jego redakcja uważana była za świetnie zorientowaną w sprawach gospodarczych, zarówno tych mających zasięg lokalny i regionalny, jak i tych ogólnoaustriackich.

W latach poprzedzających wybuch Wielkiej Wojny Instytut Technologiczny zaznaczył swoją obecność na rynku księgarskim. Jego nakładem ukazywały się wydawnictwa książkowe podejmujące zagadnienia z produkcji rzemieślniczej i przemysłowej. W gronie autorów książek, którzy współpracowali z Instytutem, należy wymienić

24 DALO, fond 3, opis 1, sprawa 5845, k. 12.

25 Drukarnia Udziałowa we Lwowie została założona w 1898 roku. Jej właścicielem było „udziałowe stowarzyszenie pracowników drukarskich”. Na czele drukarni stanął Józef Huberth. Powstała na fundamencie wcześniej działającej firmy należącej kolejno do Jerzego Kostkiewicza (1886), Ludwika Arbaszewskiego (od 1894) i wreszcie Kazimierza Wiesnera (od 1896 roku). A. W. Bober, *Historja drukarni i stowarzyszeń drukarskich we Lwowie. W siedemdziesiątą rocznicę Stowarzyszenia „Wzajemnej Pomocy” a w pięćdziesiątą rocznicę założenia Stowarzyszenia „Ognisko”*, Lwów 1926, s. 15.

26 Drukarnia Związkowa uczestniczyła m.in. w procesie wydawniczym sztańdrowego dzieła firmowanego przez Ligę Pomocy Przemysłowej, a mianowicie *Skorowidzu Przemysłowo-Handlowego Królestwa Galicji*. Drukarnia odpowiadała za wydruk części informacyjno-adresowej. *Skorowidz Przemysłowo-Handlowy Królestwa Galicji*, red. J. Olszewski, wyd. 1, Lwów 1906, strona tytułowa. Więcej materiałów archiwalnych na temat kulisów powstania *Skorowidzu* znajduje się w zasobach Państwowego Archiwum Obwodowego Lwowa. Zob. DALO, fond 10: Magistrat miasta Żółkwi, opis 1, sprawa 245: Korespondencja z Wydziałem Powiatowym w Żółkwi i Ligą Pomocy Przemysłowej we Lwowie, k. 1–30.

znanego z publikowania na łamach „Rękodzielnik” Eugeniusza Porębskiego – inżyniera zawodowo związanego z Politechniką Lwowską²⁷. Zdecydowanie najwartościowszą publikacją tego autora opublikowaną pod szyldem Instytutu Technologicznego była praca pt. *Stal i narzędzia używane w budowie maszyn*²⁸. Ten ponaddwustopniowy i bogato ilustrowany (157 rycin) podręcznik obejmował najważniejsze zagadnienia dotyczące tzw. przemysłu metalowego²⁹, wiele informacji w nim zamieszczonych pochodziło w literatury niemieckojęzycznej. Niemiecka myśl technologiczna w tej materii uchodziła wówczas za jedną z najlepszych na świecie, jednak wielu drobnych rękodzielników nie znało specjalistycznego języka niemieckiego lub posługiwało się nim wyłącznie w stopniu podstawowym. Dlatego Porębski przygotował słownik języka niemieckiego ze słowami niezbędnymi dla osób trudniących się rzemiosłem metalowym i zamieścił go we wspomnianym wydawnictwie. Praktyczne i teoretyczne przygotowanie autora książki gwarantowało wysoką jakość prezentowanych treści, co potwierdził znamienity polski metaloznawca i profesor lwowskiej Politechniki, syn poety Władysława Ludwika Anczyca, Stanisław Anczyc, który w przedmowie do wspomnianej książki napisał:

Bardzo szczęśliwą miał myśl Instytut Technologiczny we Lwowie, aby po urządzeniu praktycznego kursu o narzędziach, polecić jego kierownikowi opracowanie popularnego podręcznika, który by zawierał najpotrzebniejsze wiadomości o narzędziach, ich przygotowaniu i używaniu. Niniejsza książka jest jak na nasze warunki dość obszerna, obejmuje w sposób treściwy a zrozumiały to, co dzisiejszy mały przemysłowiec – metalowiec wiedzieć powinien by móc pracować wydatnie i z korzyścią, a uchronić się od częstych niemal codziennych, a nieraz dotkliwych strat materialnych. Ze względu na swe przeznaczenie podręcznik musiał być pisany w sposób przystępny, i często autor, chcąc być zrozumiałym przez czytelnika, zmuszony był robić ustępstwa ze ścisłości i naukowych określeń, opisów i wyrażeń. Zadanie jakie miał przed sobą, zostało zdaniem moim, należycie rozwiązane i cel wytknięty osiągnięty, a niniejszy podręcznik znalazłszy się w rękach tych dla których jest ułożony, będzie ich bezstronnym, wiernym i pożytecznym doradcą, a nieraz obrońcą przed wyzyskiem³⁰.

27 W latach międzywojennych Eugeniusz Porębski zyskał popularność przede wszystkim jako autor licznych publikacji poświęconych przemysłowi motoryzacyjnemu. Zob. m.in. E. Porębski, *Stal: hartowanie, cementacja, wyrób narzędzi, zastosowanie w budowie samochodów*, Lwów 1920; tenże, *Samochód: konstrukcja, obsługa, naprawa*, t. 2: *Podwozie*, Lwów 1921; tenże, *Nowoczesne metody naprawy samochodów oraz silników używanych w pługach motorowych i traktorach*, Warszawa 1931; tenże, *Samochód wychodzi z fabryki*, Warszawa 1936.

28 „Rękodzielnik” 1913, nr 15–16, s. 8; E. Porębski, *Stal i narzędzia używane w budowie maszyn. Praktyczny podręcznik dla rękodzielników pracujących w zawodzie metalowym, oraz dla małych i większych zakładów przemysłowych*, Lwów 1913.

29 O popularności wspomnianej pracy świadczy fakt, że już po wojnie, w 1921 roku, została ona poszerzona i wydana pt. *Narzędzia. Opis, hartowanie, sposób użycia. Niezbędne tablice z 140 rycinami*.

30 Rękodzielnik” 1913, nr 15–16, s. 9.

Porębski jako stały współpracownik Instytutu Technologicznego opublikował po jego szyldem jeszcze inne, równie interesujące prace naukowe. W listopadzie 1913 roku ukazała się książka jego autorstwa pt. *Nowe gatunki stali narzędziowej i konstrukcyjnej*, która była kontynuacją wcześniejszej publikacji na temat stali i narzędzi³¹. Na kolejną pozycję wydawniczą Porębskiego afiliowaną przy Instytucie Technologicznym nie trzeba było długo czekać: już w 1914 roku ukazała się publikacja *Motory dla przemysłu drobnego*³². Pomiędzy kolejnymi książkami Porębskiego, w grudniu 1913 roku, wydano drukiem pracę wspomnianego redaktora Eilego pt. *Egzaminy majsterskie jako końcowe ogniwo dowodu uzdolnienia w przemyśle rękodzielniczym*³³. Trzeba zaznaczyć, że proces wydawniczy Instytutu był bardzo dynamiczny i musiał wzbudzać uznanie wśród współczesnych.

Sekretariat Instytutu Technologicznego wszelkie publikacje książkowe wydawane własnym sumptem przekazywał nieodpłatnie do najważniejszych lwowskich instytucji wspierających przemysł, rzemiosło oraz handel. Egzemplarze promocyjne wysyłano również do Wiednia, m.in. do Ministerstwa Handlu³⁴. Osoby indywidualne mogły dokonać zakupu wszystkich pozycji firmowanych przez Instytut w księgarniach działających na terenie Lwowa oraz w jego sekretariacie w gmachu przy ulicy Boularda 5³⁵.

Władze Instytutu Technologicznego, a przez niego lwowskiej Izby Handlowej i Przemysłowej nie ograniczały się tylko do działalności wydawniczej i prasotwórczej. Ważnym akordem pracy Instytutu było docieranie z publikowanymi treściami do szerokiego grona odbiorców, dlatego też IT posiadał przestronną bibliotekę, którą formalnie powołano do istnienia przy Biurze Porady Technicznej funkcjonującym przy Instytucie. Powiązanie specjalistycznej biblioteki wraz ze wspomnianym Biurem miało praktyczny wymiar, do zadań jego pracowników należało bowiem udzielanie profesjonalnych konsultacji z zakresu rzemiosła i przemysłu wszystkim zainteresowanym przedsiębiorcom. Aby jednak rzeczoznawcy Biura mogli wykonać wyznaczone zadania, musieli się zaznajomić z bieżącą fachową literaturą dotyczącą zagadnień z zakresu m.in. materiałoznawstwa i technologii produkcji. Nierzadko pełnili oni funkcję przewodników dla rękodzielników, którzy chcieli się zapoznać z nowymi trendami ale nie mieli ku temu stosownej wiedzy. Utworzenie dobrze zaopatrzonej biblioteki stało się więc warunkiem koniecznym do właściwego funkcjonowania Instytutu oraz przynależnego do niego Biura Porady Technicznej. Warto tutaj również odnotować, że konsultanci dokonywali weryfikacji przydatności ukazujących się publikacji i rekomendowali do umieszczenia w bibliotece tylko najwartościowsze z nich. Księgozbiór biblioteczny obejmował wielojęzyczne (z naciskiem na język

31 AGAD, C.k. Ministerstwo Handlu i Przemysłu, sygn. 69, s. 569–593; E. Porębski, *Nowe gatunki stali narzędziowej i konstrukcyjnej*, Lwów 1913.

32 E. Porębski, *Motory dla przemysłu drobnego i ich obsługa*, Lwów 1914. Wydanie kolejne pod zmienionym tytułem *Motory i ich obsługa* ukazało się we Lwowie w 1921 roku.

33 AGAD, C.k. Ministerstwo Handlu i Przemysłu, sygn. 69, s. 597–663; H. Eile, *Egzaminy majsterskie jako końcowe ogniwo dowodu uzdolnienia w przemyśle rękodzielniczym*, Lwów 1913.

34 AGAD, C.k. Ministerstwo Handlu i Przemysłu, sygn. 69, s. 568.

35 Tamże, s. 595.

niemiecki) dzieła i czasopisma z zakresu rzemiosła: metalowego, drzewnego, szewskiego, elektromechanicznego, introligatorskiego, cukierniczego, piekarskiego, a także chemicznego³⁶. Biblioteka została zorganizowana według norm zaproponowanych przez wiedeńską Izbę w trakcie konferencji sekretarzy austriackich izb handlowych i przemysłowych, która miała miejsce w Feldkirch w lipcu 1912 roku. Przyjętym wówczas standardem pozostawało opracowanie i udostępnienie profesjonalnie sporządzonego katalogu zawierającego hasła przedmiotowe³⁷.

W tym miejscu trzeba podkreślić, że biblioteka Instytutu Technologicznego powstała na fundamencie wcześniej już zorganizowanej biblioteki podlegającej bezpośrednio władzom Izby Handlowej i Przemysłowej³⁸. Jeszcze w pierwszej dekadzie XX wieku miała ona dość skromny księgozbiór i bynajmniej nie wynikało to z braku możliwości finansowych Izby – sprawa była bardziej prozaiczna, Izba bowiem do momentu otwarcia nowego gmachu przy ulicy Akademickiej gnieździła się w Pałacu Biesiadeckich przy placu Halickim, gdzie warunki lokalowe pozostawiały sporo do życzenia. Pomimo ograniczeń lokalowych, według danych za rok 1904, biblioteka IHP posiadała około 2500 woluminów książek zwartych, nie wliczając w to czasopism periodycznych i różnego rodzaju sprawozdań ogłoszonych drukiem. Każdego roku liczba pozycji inwentarzowych rosła w tempie geometrycznym. Tylko w 1904 roku biblioteka powiększyła się o 310 wydawnictw, z czego 115 stanowiły książki, 121 sprawozdania i 74 fachowe czasopisma³⁹. Sytuację biblioteki poprawiło przeniesienie jej do kompleksu budynków przy ulicy Akademickiej i Boularda, które łączyły w sobie walory estetyczne oraz funkcjonalne. Tam biblioteka wraz z towarzyszącymi jej czytelnią i muzeum otrzymała do użytku nowoczesne pomieszczenia z doskonałym dostępem do światła dziennego dzięki zastosowaniu dużych otworów okiennych⁴⁰. Bezpośredni nadzór nad biblioteką oraz archiwum Izby sprawował jej sekretarz. W latach 1850–1918, a więc od momentu powstania IHP do końca I wojny światowej, funkcję tę pełniło sześć osób. Z tego grona na wyróżnienie zasługuje Władysław Stesłowicz – wieloletni poseł do austriackiej Rady Państwa i radny miejski we Lwowie, a w odrodzonej Polsce poseł do Sejmu Ustawodawczego, minister Poczty

36 „Rękodzielnik” 1913, nr 15–16, s. 10.

37 OeStA/AVA, sygn. AT-OeStA/AVA Handel HM Gewerbe A 1208, brak paginacji [Expose der Wiener Handels- und Gewerbekammer über die Ausgestaltung des Bibliothekswegens der Handels- und Gewerbekammern].

38 Biblioteka IT nie była odosobnionym przypadkiem. We Lwowie okresu autonomicznego wiele organizacji o profilu gospodarczym dysponowało własnym księgozbiorem bibliotecznym. Najlepszym przykładem tego dowodzącym może być lwowskie Stowarzyszenie Młodzieży Czeladniczej ku Nauce i Rozrywce „Gwiazda” – z zasobów jego biblioteki korzystali reprezentanci nawet kilkudziesięciu profesji. M. Konopka, *Wykorzystanie roczników czasopism w bibliotece lwowskiej „Gwiazdy”*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 5, Kraków 2001, s. 248.

39 DALO, fond 3, opis 1, sprawa 4877, k. 1.

40 DALO, fond 3, opis 1, sprawa 5845, k. 17–18; *Otwarcie nowego gmachu izby handlowej i przemysłowej*, „Kurjer Lwowski”, nr 304, 4 lipca 1910, s. 1.

i Telegrafów, a także prezes Powszechnego Banku Związkowego w Polsce S.A. z siedzibą we Lwowie⁴¹.

Podsumowanie

Działalność wydawnicza i prasotwórcza Izby Handlowej i Przemysłowej oraz związanego z nią Instytutu Technologicznego przyniosła nadspodziewanie pozytywne efekty. Popularność dwutygodnika „Rękodzielnik” oraz wydawanych publikacji książkowych przerosła oczekiwania wydawcy. Duże zainteresowanie czytelników, wywodzących się głównie z kręgów rzemieślniczych Lwowa i Galicji Wschodniej, podyktowane było najpewniej ewidentnym niedoborem tego typu branżowych publikacji na polskojęzycznym rynku wydawniczym. Z czasem okazało się, że popyt na specjalistyczną, ale też mającą praktyczne zastosowanie wiedzę z zakresu nauk techniczno-inżynierskich przybrał na sile. Działalność wydawnicza Instytutu Technologicznego, pomimo dynamiki, nie była w stanie zaspokoić indywidualnych oczekiwań rzemieślników i przemysłowców. Niestety, wybuch I wojny światowej i późniejsza trwająca 10 miesięcy okupacja rosyjska Lwowa nie tylko uniemożliwiły zwiększenie oferty wydawniczej IHP i IT, lecz także obróciły w niwecz dotychczasowe działania podjęte na tym polu. Na wznowienie aktywności wydawniczej Izby i Instytutu Technologicznego przyszło lwowianom czekać do początku lat 20. ubiegłego stulecia, kiedy to nakładem tamtejszego samorządu gospodarczego zaczęto wydawać jeden z najważniejszych w międzywojniu lwowskich tytułów o profilu ekonomicznym, a mianowicie dwutygodnik „Wiadomości Gospodarcze Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie”⁴². Jednocześnie Instytut Technologiczny wznowił wydawanie książek branżowych pod swoją marką w ramach utworzonej „Biblioteki Instytutu Technologicznego Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie”. To już jednak historia na odrębny artykuł.

41 M. Przeniosło, *Członkowie Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie 1918–1919*, [w:] *Krakowscy ojcowie polskiej niepodległości*, red. A. Chwalba, Z. Noga, współpraca K. Kloc, Kraków 2019, s. 134–135, 140; S. Świątek, *Bankowcy lwowscy. Studium biograficzne*, [w:] *Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura*, t. 5: *Ludzie Lwowa. Studia z dziejów Lwowa*, red. K. Karolczak, Kraków 2005, s. 367; W. Morawski, *Banki komercyjne na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej*, „Acta Archaeologica Lodziensia” 2015, nr 61, s. 89; S. Grodziski, *Sejm Krajowy Galicyjski (1861–1914)*, Kraków 2018, s. 216–217; T. Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań 1920, s. 219, 288; J. Buszko, *Polacy w parlamencie wiedeńskim (1848–1918)*, Warszawa 1996, s. 434; Ł. T. Sroka, *Rada Miejska we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej 1870–1914. Studium o elicie władzy*, Kraków 2012, s. 269.

42 „Wiadomości Gospodarcze Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie” zaczęły ukazywać się w kwietniu 1922 roku. Od 1928 roku wydawano je pod zmienionym tytułem jako „Wiadomości Gospodarcze Izby Przemysłowo-Handlowej we Lwowie”. Ostatni numer ukazał się 15 sierpnia 1939 roku. Zob. „Wiadomości Gospodarcze Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie” 1922, R. 1, nr 1, s. 1; 1927, R. 6, nr 24, s. 1; „Wiadomości Gospodarcze Izby Przemysłowo-Handlowej we Lwowie” 1928, R. 7, nr 1, s. 1; 1939, R. 18, nr 15, s. 1.

Ilustracja 1. Gmach główny lwowskiej Izby Handlowej i Przemysłowej przy ulicy Akademickiej (1926 rok)

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, zespół: Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, autor: Marek Munz, sygn. 1-G-857-1.

Ilustracja 2. Biblioteka w siedzibie lwowskiej Izby Handlowej i Przemysłowej przy ulicach Akademickiej i Boularda (1926 rok)

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, zespół: Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 1-G-857-4.

Ilustracja 3. Redaktor naczelny lwowskiego „Rękodzielnika” Henryk Eile (w drugim rzędzie, drugi z lewej strony) w gronie delegatów do obrad w polsko-niemieckim zespole powołanym w celu likwidacji stosunków pomiędzy byłą Rzeszą Niemiecką a byłymi ziemiami Księstwa Poznańskiego i Pomorza (1925 rok)

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, zespół: Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, sygn. 1-D-1196.

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD):

C.k. Ministerstwo Przemysłu i Handlu, sygn. 23, sygn. 31, sygn. 42 sygn. 69.

Austriackie Archiwum Państwowe / Österreichisches Staatsarchiv, Allgemeines Verwaltungsarchiv (OeStA/AVA):

sygn. AT-OeStA/AVA Handel HMallg A 484;

sygn. AT-OeStA/AVA Handel HM Gewerbe A 1208: Handels- und Gewerbekammern.

Centralne Państwowe Archiwum Historyczne Ukrainy we Lwowie / Центральний Державний Історичний Архів України у Львові (CDIAL):

fond 146: Namiestnictwo Galicyjskie we Lwowie, opis 68, sprawa 2976: Korespondencja z Ministerstwem Handlu odnośnie organizacyjno-technicznej i finansowej działalności izb handlowych i przemysłowych we Lwowie, w Krakowie i Brodach z załączonymi protokołami (1898–1900).

Państwowe Archiwum Obwodu Lwowskiego we Lwowie / Державний Архів Львівської Облaсті (DALO):

fond 3: Magistrat miasta Lwowa, opis 1, sprawa 4877: Przegląd czynności lwowskiej Izby Handlowej i Przemysłowej w roku 1904, zestawiony przez biuro Izby;

fond 3, opis 1, sprawa 5458: Statut organizacyjny Instytutu Technologicznego Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie;

fond 3, opis 1, sprawa 5556: Cyrkularz Ministerstwa Handlu, ogłoszenia Izby Handlowej i Przemysłowej oraz Izby Rękodzielniczej w sprawie otwartych kursów, otwartych wystaw, wyborów, wykazu rzemieślników (1910–1911);

fond 3, opis 1, sprawa 5845: Instytut Technologiczny Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie. Sprawozdanie za lata 1909–1912;

fond 10: Magistrat miasta Żółkwi, opis 1, sprawa 245: Korespondencja z Wydziałem Powiatowym w Żółkwi i Ligą Pomocy Przemysłowej we Lwowie.

Źródła memuarystyczne i drukowane

Opis uroczystości półwiekowego jubileuszu, [w:] *Księga pamiątkowa półwiekowego jubileuszu Gimnazjum im. Franciszka Józefa I we Lwowie (1858–1908)*, zestawiał J. Białynia Chołodecki, Lwów 1909.

Skorowidz Przemysłowo-Handlowy Królestwa Galicyi, red. J. Olszewski, wyd. 1, Lwów 1906.

Prasa z epoki

„Gazeta Lwowska”, nr 225, 1 października 1879.

„Kurjer Lwowski”, nr 70, 11 marca 1898; nr 304, 4 lipca 1910.

„Rękodzielnik” 1912, R. 1, nr 16–17; 1913, R. 2, nr 1–24.

„Wiadomości Gospodarcze Izby Handlowej i Przemysłowej we Lwowie” 1922, R 1, nr 1; 1927, R. 6, nr 24.

„Wiadomości Gospodarcze Izby Przemysłowo-Handlowej we Lwowie” 1928, R. 7, nr 1; 1939, R. 18, nr 15.

Opracowania

Adamczyk D., *Towarzystwo im. Piotra Skargi we Lwowie (1909–1914) i jego działalność wydawnicza. Zarys monograficzny*, „Kieleckie Studia Bibliologiczne” 1994, t. 2, s. 31–47.

Bober A. W., *Historja drukarni i stowarzyszeń drukarskich we Lwowie. W siedemdziesiątą rocznicę Stowarzyszenia „Wzajemnej Pomocy” a w pięćdziesiątą rocznicę założenia Stowarzyszenia „Ognisko”*, Lwów 1926.

Bund J., *Rozwój kolejnictwa małopolskiego w okresie 80-lecia (1850–1930) działalności krakowskiej Izby Przemysłowo-Handlowej oraz przebieg starań o wykonanie Ustawy Koerberowskiej o budowie dróg wodnych*, Kraków 1931.

Buszko J., *Polacy w parlamencie wiedeńskim (1848–1918)*, Warszawa 1996.

Chachaj K., *Działalność naukowo-wydawnicza i popularyzatorska Towarzystwa Miłośników Przeszłości Lwowa w latach 1906–1939. Zarys problematyki*, [w:] Kraków –

Lwów. *Książki XIX–XX wieku*, t. 11, red. W. M. Kolasa, I. Pietrzakiewicz, M. Rogoż, Kraków 2014, s. 143–157.

Cieślak S. SJ, *Lwów jako ośrodek wydawniczy jezuitów galicyjskich w drugiej połowie XIX i na początku XX wieku*, [w:] Kraków – Lwów. *Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 10, red. H. Kosętko, G. Wrona, G. Nieć, Kraków 2011, s. 33–52.

Cieślak A., *Polska prasa lotnicza we Lwowie*, [w:] Kraków – Lwów. *Czasopisma XIX–XX wieku*, red. G. Wrona, A. Bańdo, G. Nieć, Kraków 2016, s. 7–15.

Dobrowolski T., *Krakowska Izba Przemysłowo-Handlowa i jej akta z lat 1850–1939*, „Archeion” 1965, t. 42, s. 259–268.

Eile H., *Egzaminy majsterskie jako końcowe ogniwo dowodu uzdolnienia w przemyśle rękodzielniczym*, Lwów 1913.

Grodziski S., *Sejm Krajowy Galicyjski (1861–1914)*, Kraków 2018.

Gzella G., *Lwowskie czasopisma studenckie w dobie autonomii*, [w:] Kraków – Lwów. *Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 9, cz. 2, red. H. Kosętko, B. Góra, E. Wójcik, Kraków 2009, s. 5–17.

Hoszowski S., *Ekonomiczny rozwój Lwowa w latach 1772–1914*, Lwów 1935.

Jarowiecki J., *Polska i ukraińska prasa pedagogiczna w Galicji w okresie autonomii w latach 1867–1918*, [w:] Kraków – Lwów. *Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 10, red. H. Kosętko, G. Wrona, G. Nieć, Kraków 2011, s. 197–217.

Jarowiecki J., *Prasa lwowska w dobie powojennej*, [w:] Kraków – Lwów. *Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 9, red. H. Kosętko, B. Góra, E. Wójcik, Kraków 1996, s. 98–116.

Jarowiecki J., *Prasa lwowska w latach 1864–1918. Bibliografia*, Kraków 2002.

Kargol T., *Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie w latach 1850–1939. Dzieje, ludzie, polityka gospodarcza*, Kraków 2003.

Kargol T., *Izby Przemysłowo-Handlowe czy wolne związki branżowe? Spór o kształt reprezentacji sfer gospodarczych II Rzeczypospolitej 1918–1927*, [w:] *Polska i Polacy w XIX–XX wieku. Studia ofiarowane Profesorowi Mariuszowi Kulczykowskiemu w 70. rocznicę Jego urodzin*, red. K. Ślusarek, Kraków 2002, s. 339–356.

Kargol T., *Izby przemysłowo-handlowe oraz branżowe organizacje gospodarcze wobec reform rządu Władysława Grabskiego (1923–25)*, [w:] *80 rocznica reform rządu profesora Władysława Grabskiego 1924–2004. Materiały z konferencji naukowej zorganizowanej przez Zakład Historii Gospodarczej, Demografii i Statystyki Instytutu Historycznego Uniwersytetu Wrocławskiego*, red. T. Głowiński, Wrocław 2004, s. 137–158.

Kargol T., *Skład osobowy, struktura społeczno-zawodowa oraz działalność żydowskich członków krakowskiej Izby Przemysłowo-Handlowej w latach 1850–1939*, [w:] *Budowali nowoczesny Kraków. Żydzi w samorządzie miejskim, gospodarczym i finansowym miasta (1866–1939)*, red. B. Cisowska, Kraków 2015, s. 148–197.

Kargol T., *Związki Krakowskiej Izby Przemysłowo-Handlowej z Rzeszowem 1850–1939*, [w:] *Rzeszów dawny i współczesny. Gospodarka*, red. K. Kaszuba, A. Szromnik, Rzeszów 2005, s. 59–70.

Kiełbicka A., *Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie 1850–1950*, Kraków 2003.

- Kielbicka A., *Przemiany ustrojowo-organizacyjne Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie w latach 1945–1951 i jej akta*, „Archeion” 1996, t. 43, s. 181–199.
- Konopka M., *Lwowski rynek wydawniczy w pierwszych latach autonomii galicyjskiej (1861–1870)*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 9, cz. 1, red. H. Kosętka, B. Góra, E. Wójcik, Kraków 2009, s. 7–19.
- Konopka M., *Polski rynek wydawniczy Lwowa w dobie autonomii galicyjskiej (1867–1914)*, Kraków 2018.
- Konopka M., *Ruch księgarsko-wydawniczy Lwowa w latach autonomii*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 4, Kraków 1999, s. 22–33.
- Konopka M., *Wykorzystanie roczników czasopism w bibliotece lwowskiej „Gwiazdy”*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 5, Kraków 2001, s. 239–257.
- Kowalska H., *Krakowskie wydawnictwa muzyczne na przełomie XIX i XX wieku*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki XIX–XX wieku*, t. 14, red. S. Kwiecień, I. Pietrzakiewicz, E. Wójcik, Kraków 2016, s. 27–30.
- Kramarz H., *Książka w pierwszym dziesięcioleciu działalności Towarzystwa im. ks. Piotra Skargi 1908–1918 (w świetle archiwaliów lwowskich)*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki*, t. 7, red. H. Kosętka, Kraków 2005, s. 245–259.
- Maresz B., *Lwowskie biblioteki i wydawnictwa teatralne w XIX i na początku XX wieku*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, T. 8, red. H. Kosętka, Kraków 2006, s. 246–257.
- Meus K., *The Lviv Chamber of Commerce and Industry during World War I*, „Documenta Pragensia” 2016, t. 35, s. 205–220.
- Meus K., *Żydzi w Izbach Handlowych i Przemysłowych Lwowa oraz Brodów w latach 1850–1914*, [w:] *Działalność instytucji gospodarczych w przedautonomicznej Galicji na przykładzie izb handlowych i przemysłowych (1850–1866)*, [w:] *Rola Żydów w rozwoju gospodarczym ziem polskich*, red. J. Skodlarski, A. Pieczewski, Łódź 2014, s. 101–117.
- Michalski C., *Prasa sportowa Lwowa*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 5, red. J. Jarowiecki, Kraków 2001, s. 581–588.
- Morawski W., *Banki komercyjne na wschodnich ziemiach II Rzeczypospolitej*, „Acta Archaeologica Lodziensia” 2015, nr 61 s. 85–94.
- Nowacki R., *Książki i czasopisma Towarzystwa dla Popierania Nauki Polskiej we Lwowie*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 5, red. J. Jarowiecki, Kraków 2001, s. 127–138.
- Porębski E., *Motory dla przemysłu drobnego i ich obsługa*, Lwów 1914.
- Porębski E., *Nowe gatunki stali narzędziowej i konstrukcyjnej*, Lwów 1913.
- Porębski E., *Nowoczesne metody naprawy samochodów oraz silników używanych w pługach motorowych i traktorach*, Warszawa 1931.
- Porębski E., *Samochód wychodzi z fabryki*, Warszawa 1936.
- Porębski E., *Samochód: konstrukcja, obsługa, naprawa*, t. 2: *Podwozie*, Lwów 1921.
- Porębski E., *Stal i narzędzia używane w budowie maszyn. Praktyczny podręcznik dla rękodzielników pracujących w zawodzie metalowym, oraz dla małych i większych zakładów przemysłowych*, Lwów 1913.

- Porębski E., *Stal: hartowanie, cementacja, wyrób narzędzi, zastosowanie w budowie samochodów*, Lwów 1920.
- Przeniosło M., *Członkowie Polskiej Komisji Likwidacyjnej w Krakowie 1918–1919*, [w:] *Krakowscy ojcowie polskiej niepodległości*, red. A. Chwalba, Z. Noga, współpraca K. Kloc, Kraków 2019, s. 131–142.
- Redzik A., *Lwowskie czasopisma prawnicze w latach 1810–1939. Próba systematyzacji*, [w:] *Kraków – Lwów. Książki, czasopisma, biblioteki XIX i XX wieku*, t. 10, red. H. Kosętko, G. Wrona, G. Nieć, Kraków 2011, s. 245–259.
- Rzepecki T., *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Poznań 1920.
- Sroka Ł. T., *Rada Miejska we Lwowie w okresie autonomii galicyjskiej 1870–1914. Studium o elicie władzy*, Kraków 2012.
- Świątek S., *Bankowcy lwowscy. Studium biograficzne*, [w:] *Lwów. Miasto – społeczeństwo – kultura*, t. 5: *Ludzie Lwowa. Studia z dziejów Lwowa*, red. K. Karolczak, Kraków 2005, s. 364–370.
- Wójcik E., *Polski ruch księgarski we Lwowie w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, [w:] *Kultura książki ziem wschodniego i południowego pogranicza Polski (XVI–XX wiek). Paralele i różnice*, red. J. Gwóźdźnik, E. Różycki, Katowice 2004, s. 404–418.
- Zachuta L., Zdebski A., *Izba Przemysłowo-Handlowa w Krakowie 1850–2000. Monografia jubileuszowa z okazji 150 rocznicy powstania Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie*, Kraków 2000.
- Ziomek M. J., *Życie gospodarcze w okręgu krakowskiej Izby Przemysłowo-Handlowej 1850–1930. Księga pamiątkowa wydana na jubileusz osiemdziesięciolecia istnienia Izby Przemysłowo-Handlowej w Krakowie*, Kraków 1930.

Opracowania ukraińskojęzyczne

- Масик Р., *Промислово-торгова палата у Львові у міжвоєнний період*, „Наукові зошити історичного факультету Львівського університету” 2015, nr 16, s. 206–220.
- Масик Р., *Проблема нелегальної торгівлі у міжвоєнній Польщі в обговореннях Промислово-торгової палати у Львові*, „Наукові записи Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія історія” 2015, t. 2, nr 2, s. 143–147.

Publishing and Press Activities of the Lviv Chamber of Commerce and Industry (Before 1918)

Abstract

Among the most important economic institutions operating in Lviv in the times of Galician autonomy were the Chamber of Commerce and Industry and its subordinate Institute of Technology, which had existed since 1909. The most important functions of the Institute included publishing activities on the book and press markets. The Institute of Technology specialised in publishing trade titles targeted at Galician industrial entrepreneurs and craftsmen. Particularly noteworthy was a biweekly magazine called “Rękodzielnik” published between 1912 and 1914. Before the outbreak of World War I, it was the most widely read magazine in Lviv and Eastern Galicia dedicated to small and medium-sized craft businesses. It published primarily specialised articles on the latest production techniques used in crafts and

industry, as well as journalistic texts that attempted – mostly successfully – to discuss vital issues related to the current economic policy of the state (Austria-Hungary) and the country (Galicia). In addition, the Institute of Technology (and, through it, the Chamber of Commerce and Industry) also made its presence known in the book market. Only in the years preceding the war were several highly specialised books on handicraft production methods and science materials published under the Institute's name. The Institute's publishing activity came to a halt temporarily during the Great War and the ensuing Russian occupation of Lviv. The residents of Lviv had to wait until the early 1920s for the Chamber and Institute of Technology to resume their publishing activities.

Keywords: Galicia, Lviv Institute of Technology, Lviv Chamber of Commerce and Industry, Lviv, Lviv press, "Rękodzielnik".